

אם הם חמים, בין בצונן בין אם הם קרים.

מים אחרונים – אין נוטלין אלא בצונן, במים קרים, מפני שמים חמוין מפעפועין מרככים את הידים, ואין מעבירין את הזוהמא שנדבקה בהם בשעת האוכל, אלא אדרבה מבליעים הם את הזוהמא בידים.

שנינו כברייתא: מים ראשונים נוטלין בין בחמין בין בצונן.

אמר רב יצחק בר יוסף אמר רבי ינאי: לא שנו שנוטלים מים ראשונים אלא בחמים שאין היד סולדת נכוית בהן.

אמר רב יצחק בר יוסף אמר רבי ינאי: לא שנו שאין נוטלין מים אחרונים במים חמים, אלא בחמים שהיד סולדת בהן, אבל מים חמים שאין היד סולדת בהן, נוטלין בהן מים אחרונים.

וכיון שאמרנו לעיל שמים ראשונים נוטלים בין בחמים בין בצונן, ואחרונים אין נוטלים אלא בצונן, וביאר רב יצחק בר יוסף שחמים שאין נוטלים בהם מים אחרונים היינו מים שהיד סולדת בהם. מכלל – משמע דמים ראשונים אף על פי שהיד סולדת בהן מותר לטול בהם.

שנינו לעיל: מים אמצעיים רשות.

אמר רב נחמן: לא שנו שהם רשות, אלא בין תבשיל לתבשיל (17) [יש מפרשים שמדובר בשניהם של בשר, או שניהם של חלב. ויש מפרשים בין תבשיל בשר לתבשיל גבינה. כיון שאין בשר או גבינה בעין לא החמירו לחייבם בנטילת ידיים].

קה-ב

אבל מים שהיד סולדת בהן אין נוטלין בהן, שבתלו ונשתנו מתורת מים. (16)

ואיכא דמתני לה לדברי רב יצחק בר יוסף אסיפא, מים אחרונים אין נוטלין אלא בצונן אבל בחמין לא.

שנצטננו פסולים לנטילת ידיים מפני שנחשב שנשתנו ונתבטלו מתורת מים. אולם המשנה ברורה בסימן זה ס"ק כ"ז פסק שכשרים לנטילת ידיים והוא על פי הישועות יעקב שמוכח מהסמ"ג שהמים שרתחו והצטננו כשרים. שהסמ"ג מפרש את המחלוקת של חזקיה ורבי יוחנן להלן במים פושרים, שאם תאמר שמדובר במים רותחים, לא מסתבר שאנשי הגליל היו רוחצים ידיהם במים שהיד נכוית בהם, ומקשה הישועות יעקב, אולי מדובר שרתחו וחזרו ונצטננו. אלא מוכח מהסמ"ג שאם עכשוו הם צוננים, אע"פ שמקודם היו רותחים, נחשבים לצוננים וכשרים לנטילת ידיים.

17. כתב הרמ"א, שומן בשר דינו כבשר עצמו

אדם, ואילו לפי הטעם השני כיון שלא שרתה עליהם רוח רעה. אפשר לשופכם אחר-כך, אולם כתב הביאור הלכה שאף להסבר זה אסור לשופכם על הארץ, משום שבשעה שיגיעו לארץ תשרה עליהם רוח רעה ואף שכבר היו בתוך כלי וכתב עוד בשער הציון שאף על גבי קנסא מותר לשפוך רק אם אין זה חלק מן הרצפה, אבל אם הוא מחובר וקבוע בארץ, הרי הוא כקרקע ואסור לשפוך שם, וכל זה דוקא במקום שבני אדם רגילים ללכת ולכן כתב המגן אברהם שיכול לשפוך המים על הארץ תחת השלחן כיון שאין עוברים שם.

16. הפרי מגדים באשל אברהם סימן ק"ס אות ח' לומד בדעת רש"י שמים שרתחו, אפילו אחרי

סדומיות (19) יש שממא את העיניים. כיון שאמרו חכמים במסכת ברכות "על כל אכילתך אכול מלח", חוששים שמא אחר שנגע במלח, ישים את ידיו על עיניו ויתעוור. ולכן אמרו חכמים ליטול מים אחרונים כדי להעביר את המלח מעל ידיו.

אמר אביי: ומשתכח ונמצא אותו מלח

אבל בין תבשיל לגבינה, חובה (18) ליטול ידיו. [יש מפרשים בין תבשיל בשר לתבשיל גבינה שאכל לפניו. ויש מפרשים בין תבשיל בשר לגבינה בעין, כיון שהגבינה בעין חייבו אותו בנטילת ידים].

אמר רב יהודה בריה דרבי חייא: מפני מה אמרו מים אחרונים חובה? שמלח

המחמירה אף אם אכל תבשיל גבינה צריך רחיצת ידיים קודם שאוכל תבשיל בשר, ואפילו אם אכל ביום צריך רחיצה ולא מספיק להסתכל בידים, מפני שהתבשיל דק ואינו נראה לעין.

אולם כותב הרמ"א שנהגו לא לאכול גבינה אחרי תבשיל בשר אלא ממתין שש שעות כמו אחרי בשר עצמו. וכל זה אם רוצה לאכול גבינה ממש, אבל תבשיל גבינה אחר תבשיל בשר מותר, ומכל מקום כתב החכמת אדם [כלל מ סעיף יג] שכבר נהגו להמתין שש שעות אפילו בין תבשיל בשר ותבשיל גבינה. ואם אכל תבשיל גבינה ורוצה לאכול בשר, צריך לרחוץ ידיו וכמו כן צריך קנוח והדחה [בדי השלחן ס"ק פ"ג]. וכל זה מדובר בתבשיל שהתבשלה בו גבינה רכה, אבל אם בושל עם גבינה קשה הסתפקו האחרונים אם מותר לאכול בשר אחריו או שמא צריך להמתין שש שעות.

19. כיון שמבואר בגמרא שטעם מים אחרונים הוא משום מלח סדומית. כתבו התוספות, שכיום שאין מצוי מלח סדומית אין חובה ליטול מים אחרונים. ומכל מקום כתב המשנה ברורה סימן קפ"א סעיף קטן כ"ב שאם ידיו מלוכלכות במאכל והוא רגיל לרחוץ ידיו ומקפיד על הלכלוך, חייב לרחוץ ידיו קודם ברכת המזון. וכתב שם עוד בשם הגר"א שגם כיום חייבים מעיקר הדין ליטול ידים במים אחרונים ואף שאין לנו מלח סדומית, מכל מקום ישנם מלחים אחרים שטבעם כטבע מלח סדומית ולכן גם

ולא כתבשיל בשר וכן הדין בשומן עוף. מרק עוף צלול כתב הבית יוסף שדינו כבשר עצמו ולא כתבשיל בשר. והט"ז כתב שדינו כתבשיל בשר וכתב הפרי מגדים שהמחמיר בזה תבא עליו ברכה. ולמעשה אין כל-כך נפקא מינה מזה. מפני שנהגו שלא אוכלים חלב או אפילו תבשיל חלב אחר תבשיל בשר.

18. בענין אכילת תבשיל של בשר ואחריו גבינה יש דעות רבות פוסקים. התוספות כתבו בשם רבינו תם שיכול לאכול את תבשיל הגבינה אחר תבשיל הבשר ואין צריך אפילו רחיצת ידיים וקל וחומר אם אכל קודם תבשיל גבינה שאין צריך רחיצת ידיים כשבא לאכול תבשיל בשר. אבל אם רוצה לאכול בשר ממש אחר תבשיל גבינה או גבינה ממש אחר תבשיל בשר, צריך לרחוץ ידיו. ולענין קנוח והדחה ביניהם, דעת הערוך השלחן שאין צורך, ובתורת חיים כתב שצריך גם קנוח והדחה וגם רחיצת ידיים. ויש דעות שאפילו בין תבשיל של גבינה ותבשיל של בשר צריך קנוח והדחה [בדי השלחן בשם אליהו רבה].

שיטת רשב"ם שאם אכל תבשיל בשר אסור לאכול אחריו גבינה שש שעות. ורק תבשיל של גבינה מותר לאכול וצריך רחיצת ידיים, ולענין קנוח והדחה יש מצריכים אפילו אם אכל בתחילה תבשיל גבינה ורוצה לאכול בשר ויש פוטרים מקנוח והדחה אף אם אכל בתחילה תבשיל בשר ואחריו תבשיל גבינה. ולדיעה

ולא אמרן שלא יטול מן השלחן, אלא דשקיל, כאשר הוא נוטלו, ולא מהדר, שאינו מחזירו לשלחן. אבל משקל, ליטול ואהדורי, ולהחזיר — לית לן בה, אין לחוש לכך.

ולא אמרן, שלא יטול אלא כאשר הוא נוטלו חוץ לארבע אמות של השלחן, אבל אם הוא נוטלו ואינו מוציאו מתוך ארבע אמות — לית לן בה.

ולא אמרן שלא יטול, אלא מידי דצריך שנצרך הוא לפעודתא. אבל מידי דלא צריך לפעודתא לית לן בה.

מר בר רב אשי קפיד שלא ליטול מעל השולחן בשעה שעומד שם אדם ושותה אפילו אאסיתא שלא יקחו את המכתש, ובוכנא העלי של המכתש דתבלי שבהם כותשים את התבלינים, מידי, אותם דצריכי לפעודתא.

ואמר אביי: מריש בתחילה הוה אמינא האי דכנשי שמטאטאים נשוראח את פירווי האוכל מן הבית, הוא משום מנקירותא משום נקיון הבית.

אמר לי מר רבה בר נחמני — משום דקשי לעניותא שהמזלזל בפירווי, קשה הדבר ועלול להביאו לידי עניות.

החוא גברא, דהוה מהדר עליה שרא דעניותא, השר הממונה על העניות רדף אחריו ללוכדו ולהביאו לידי עניות, ולא הוה יביל ליה ולא יכל ללוכדו, משום דקא שהיה זהיר אותו אדם אנשורא טובא. שתמיד היה מקפיד לטאטא את פירווי האוכל

סדומית כי קורטא בכורא. והיינו, שמצוי מלח סדומית המסמא את העיניים בשעור קטן ביותר בתוך המלח הרגיל. דהיינו, קורט מלח סדומית נמצא בתוך כור מלח.

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: כל מלחא מאי? מדד מלח האם גם הוא חייב ליטול את ידיו מחשש של מלח סדומית.

אמר ליה רב אשי: לא מבעיא! בודאי שגם הוא חייב ליטול ידיו.

אמר אביי: מריש מתחילה הוה אמינא, האי דלא משו שאין נוטלים מיא בתראי, מים אחרונים על ארעא, על הקרקע, הוא משום זזהמא, שריחם רע ומזוהמים הם.

אמר לי מר, רבה בר נחמני, שאין זה הטעם, אלא — משום דשריא, דשורה רוח רעה עלייהו כאשר נוטלים אותם על גבי קרקע, וזה סכנה למי שיעבור עליהם אחר — כך.

ואמר אביי: מריש הוה אמינא, האי דלא שקיל, והיינו, זה שאמרו שלא יקח אדם מידי שום דבר מפתורא מהשלחן כי נקיט איניש כסא למשתני כאשר אדם אחר שותה, הטעם — שמא יארע דבר קלקלה בסעודה, וכעס אותו אדם השותה. כי שמא הוא חפץ באותו הדבר שנטלו מהשלחן וכעס על זה ויכול הוא לבא לידי סכנה שיחנק מחמת הכעס.

אמר לי מר, רבה בר נחמני, שאין זה הטעם, אלא משום דקשי לרוח צרדא, לתמהון ולכאב ראש.

שנשארו.

מאליו.

יומא חד כרך ואכל אותו האיש ריפתא פת איבלי במקום עשבים. אמר השר הממונה על העניות: השתא ודאי נפל בודאי עכשיו בודאי יפול אותו האיש בידי כי הוא לא יוכל ללקוט את הפירורים מבין העשבים והם יהיו למדרס רגלם של בני אדם, ובאותה שעה אלכדנו.

לכרסם דחמרא, לנזלת שבאה מחמת הקצף של היין — רפואתו היא לשתות שיכרא שכר.

לכרסם דשיכרא שבאה מחמת שתיית הקצף של השכר — רפואתו היא מיא, לשתות מים.

בתר אחרי דאכיל שאכל אותו האיש, אייתי מרא הביא מעדר, עקרינהו ליבלי ועקר את העשבים, ושדינהו וזרקם לנהרא יחד עם הפירורים שביניהם.

לכרסם דמיא שבא מחמת שתיית קצף המים — לית ליה תקנתא.

והיינו דאמרי אינשי: בתר עניא אחר העני שאין לו אלא מים לשתות, אזלא עניותא העניות רודפת אותו. [וכמו כן כאן לעני שאין לו לשתות אלא מים, ונפגע מהקצף של המים, אין לו תרופה למכתו].

שמעיה אותו האיש לשר של העניות דקאמר, ווי אוי לי דאפקיה ההוא גברא מביתיה! שאותו האיש הוציאני ממקום מנוחתי ואיני יכול לשלוט בו.

ואמר אביי: מריש, הוה אמינא, האי דלא אכלי מה שלא אוכלים ירקא שום או כרישין מכישא מתוך אגודה דאפר, שאגד וקשר גינאה, מוכר הירקות, הטעם — משום דמחזי כרעבתנותא! שנראה הדבר כרעבתנות, שאינו יכול להמתין עד שיתירו את האגודה.

ואמר אביי: מריש הוה אמינא, האי דלא שתי אופיא קצף, שעל פני המשקה, הטעם הוא משום מאיסותא.

אמר לי מר, רבה בר נחמני, לא זהו הטעם אלא משום דקשי לכשפים! שהרואה אותו יכול לעשות לו כשפים. והנזהר בזה אין הכשפים יכולים לחול עליו.

אמר לי מר, רבה בר נחמני, דהטעם הוא משום דקשי לכרסם, לנזלת ולהצטננות, וכדמפרש ואזיל.

מישתיה — השותה אותו קשה הדבר לכרסם לנזלת.

רב חסדא זרבה בר רב הונא הוה קאזלי בארבא בספינה. אמרה להו היא מטרוניתא, אשה נכבדה: אותבן בהדיכו הושיבוני ואסע עמכם בספינה. לא אותבוה, לא הסכימו לצרפה עמהם. אמרה מילתא לחש של כישוף, אפרתה לארבא ואסרה את הספינה שלא תוכל לזוז ממקומה. אמרו

מינפח ביה — הנושף בו, קשיא לרישא, מביא הדבר לחולי הראש.

מדחיה — הדוחה את הקצף בידיו, קשיא קשה הדבר לעניותא.

מאי תקנתיה של הקצף שלא יזיק? לשקעיה שקועיה! לשקעו בתוך המשקה, עד שיכלה

משום דשכיחי שם מזיקין.

הנהו שקולאי, סבלים, דהוו דרי חביתא דחמרא, שסחבו חבית של יין. בעו לאיתפוחי חפשו מקום לנוח. אותבוה, הניחו את החבית תותי מרזיבא מתחת למרזב. פקעה — נשברה החבית על ידי המזיק שהיה שם.

אתו הסבלים לקמיה דמר בר רב אשי, אפיק שיפורי הוציא ותקע בשופר שמתיה, ונידה את המזיק.

אתא לקמיה, המזיק.

אמר ליה מר בר רב אשי למזיק: אמאי תעביד הכי?

אמר ליה: וכי היכי אעביד?! מה יכלתי לעשות? כי אותביה באונאי הלא הם שמו את החבית באזני, כשהייתי ישן שם.

אמר ליה מר בר רב אשי למזיק: את, בדוכתי דשכיחי רבים מאי בעית? במקום שמצויים רבים אין זה מקומך. את הוא דשנית! אתה הוא זה ששינית מקומך, ובאת והזקת במקום שנמצאים רבים.

זיל שלים! לך ושלם את הנזק שעשית.

אינחו, רב חסדא ורבה בר רב הונא, מילתא שגם הם היו בקיאים בכשפים [ועשו את זה כדי להציל את עצמן]. שריוה.

אמרה לחו: מאי איעביד לכו? אין הכשפים שולטים עליכם שאתם נזהרים מדברים המביאים לידי שליטת הכשוף, דלא מקנח לכו שאין אתם מקנחים בבית הכסא בחספא בחרס, ולא קטיל לכו כינה אמניכו ואין אתם הורגים כינה על בגדיכם, ולא אכיל לכו ואינכם אוכלים ירקא מבישא מאגודה דאסר שאגד גינאה מוכר הירקות.

ואמר אביי: מריש, הוה אמניא, האי דלא אכלי מה שלא אוכלים ירקא דנפל אתכא, (20) על השלחן, הטעם משום מאיסותא.

אמר לי מר, רבה בר נחמני, שהטעם הוא משום דקשה לריח הפה שאחר כך פיו מדיף ריח רע.

ואמר אביי: מריש הוה אמניא, האי דלא יתבי מה שלא יושבים תותי מרזיבא מתחת למרזב המקלח מים מן הגג, הטעם משום "שופכים", שמא ירדו עליו מים מאוסים מן הגג.

אמר לי מר, רבה בר נחמני, שהטעם הוא

החיים יורה דעה סימן קט"ז אות ק"נ שהטעם מפני שסוברים שלא על ידי פעם אחת יגרם ריח הפה, אלא למי שרגיל בזה. והביא שהג"ר פנחס עפשטיין זצ"ל הביא ראיה מהגמרא בבבא מציעא [כא ב] שתאנה אשר נפלה לארץ אדם מפקירה מפני שנמאסת, אבל דברים אחרים כזיתים וחרובים אין אדם מפקירם. ולא אומרים שמפקירים אותם מפני שקשים לריח הפה. וכמו

20. האליהו רבה סימן קע"א מביא את דברי אביי שירק שנפל על השלחן לא יאכלנו שקשה לריח הפה. אולם הרש"ש כאן הגיה במקום שנפל אתכא, שנפל מתכא והיינו שנפל מהשלחן לרצפה. והשל"ה כתב שכל דבר מאכל שנפל לא יאכלנו. ויש אומרים שזה רק אם נפל על הארץ ממש, אבל ברצפה מרוצפת אין חשש, ולמעשה לא נוהגים להזהר בזה וכתב הכף

ההוא בר שידא שד דהוה משמש בי רב פפא. אזל הלך אותו שד לאתויי מוא מנהרא להביא מים מן הנהר. איעכב השתהה אותו שד קודם ששאב את המים.

כי אתא כאשר הוא חזר אמרו ליה, אמאי איעכבת מדוע התעכבת בשאיבת המים זמן רב?

אמר להו אותו השד: חכיתי עד דחלפי מים הרעים, שיחלפו המים ששתו מהם המזיקים. חזנהו, ראה השד את אנשי ביתו של רב פפא א-קו דקא שדו מוא מפומא דחצבא, שקודם שהם שותים מהכד הם שופכים מעט מים לארץ.

אמר להם אותו השד: אי הוה ידענא דרגיליתו, אם הייתי יודע שאתם רגילים למיעבד הכי לשפוך קצת מים לפני שאתם שותים — לא איעכבי! לא הייתי צריך להתעכב לפני ששאבתי את המים. שמכיון שאתם שופכים מעט מים מהכד אין לחשוש למזיקים.

כי אתא רב דימי מארץ ישראל, הביא עמו ברייתא ואמר: פעם אחת אירע שמים הראשונים, שלא נטלם אדם לפני הסעודה — האכילו בשר חזיר. שהיה חנוני ישראל, שהיה מוכר בשר שחוט כשר לישראל, וכשהיה גוי נכנס לחנותו היה מאכילו בשר חזיר ונבילות.⁽²¹⁾ פעם אחת נכנס יהודי לחנותו והתישב לאכול ולא נטל את ידיו קודם האכילה, וסבור היה החנוני שהוא גוי והאכילו בשר חזיר. [ובמפרשים הסבירו איך

אמר ליה המזיק למר בר רב אשי: השתא נמי עכשיו גם כן ליקבע לי מר זימנא, ואפרע. קבע לי זמן שאוכל לשלם את דמי החבית.

קבע ליה מר בר רב אשי זימנא לתשלום הנוק.

כי מטא זימנא כשהגיע מועד התשלום, איעכב התאחר המזיק ולא שלם את חובו.

כי אתא, אמר ליה מר בר רב אשי: אמאי לא אתית באת בזמנך שקבעתי לך?

אמר ליה המזיק: כל מידי דצייר קשור, וחתים וחתום, וכייל ומדוד, ומני שספרו אותו — לית לן רשותא אין לנו רשות למישקל מיניה לקחת ממנו, עד דמשכחינן שאנו מוצאים מידי דהפקרא דבר הפקר ואותו אנחנו יכולים לקחת. ולכן עד עכשיו לא מצאתי דבר הפקר שממנו אוכל לשלם את חובי.

ואמר אביי: מריש, הוה אמינא, האי דשדי הטעם ששופך השותה מוא מים לפני שהוא מתחיל לשתות מפומא דחצבא מפי הכד לארץ, הטעם משום ציבתא מפני הקיסמים והקשים שצפים על פני המים, ולכן שופכים תחילה קצת מים כדי שהם יצאו מהכד.

אמר לי מר — רבה בר נחמני, שהטעם הוא משום דאיכא מים הרעים שפעמים ששתה מהם שד, ותקנתם היא שפיכת מקצתם לפני תחילת השתיה.

21. המהרש"א מקשה, שרש"י כותב בתחילת דבריו שהיה מוכר נבילות וטריפות ובסוף דבריו מסיים האכילו חזיר. מדוע היה צריך רש"י

כן יש להוכיח מהמנהג שנהגו לזרוק פירות לפני חתן וכלה, הובא בשלחן ערוך אורח חיים סימן קע"א סעיף ד'